

**A‘MÂK-I HAYAL
(HAYAL ÂLEMİ)**

YAYIN NO: 691

ʻMÂK-I HAYÂL (HAYAL ÂLEMİ)
Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi

© Bilge Kùltür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım, Oku Yayınları, 1971
Bilge Kùltür Sanat, 1. Basım, Eylül 2015

ISBN: 978 - 605 - 4921 - 91 - 1

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nürel Naycı*

Baskı: *Alemdar Ofset*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 29-30 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 544 23 09

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

Cilt: *Çevik Matbaacılık*

BİLGE KÙLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Çağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

**A‘MÂK-I HAYAL
(HAYAL ÂLEMİ)**

Şehbenderzâde Filibeli
AHMED HİLMİ

Hazırlayan
Doç. Dr. Ahmet Gürtaş

Doç. Dr. Ahmet Gürtaş

Ahmet Gürtaş 02.07.1940 tarihinde, Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı Doğanbey beldesinde dünyaya geldi. 1952 yılında memleketinde ilkokulu bitirdi. Aynı yıl hıfzını tamamlayarak çocukluk çağında hafız oldu. 1960'ta Konya İmam Hatip Okulu'nu, 1964'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdi.

1964-1966 yılları arasında Balıkesir İmam Hatip Lisesi'nde öğretmenlik ve idarecilik, 1966-1982 yılları arasında Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nde öğretim üyeliği ve bir süre de idarecilik yaptı. 1980'de Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği görevinde bulundu. 1982-1984 yılları arasında Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevini, ardından 1984-1988 yılları arasında İstanbul'da Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü görevini yürüttü. 1989 yılından vefat ettiği tarihe kadar Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgati Ana Bilim Dalı öğretim üyesi olarak çalıştı. Üniversitedeki akademik hayatının yanında, 1989-1993 yılları arasında Devlet Bakanlıklarında müşavirlik, 1991 yılından vefat ettiği tarihe kadar Diyanet İşleri Başkanlığı Konya Selçuk Eğitim Merkezi Öğretim Elemanlığı ve 1993 yılından vefat ettiği tarihe kadar da Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Danışma Kurulu Üyeliği görevlerini yürüttü. Sahip olduğu sosyal sorumluluk bilinci gereği çalışma hayatına paralel olarak kültür ve yardımlaşma faaliyetleri yürüten çeşitli derneklerin ve vakıfların kuruculuğunu ve yöneticiliğini yaptı.

08.12.1999 tarihinde vefat eden Ahmet Gürtaş ardında yetiştirdiği sayısız öğrenci ve pek çok eser bıraktı. Türkçe ve Arapçaya olan hakimiyeti, din eğitimine adanmış ömrü, alçakgönüllü ve çok yönlü tabiatıyla daima alanında seçkin hocaların ve öğrencilerinin övgülerine layık oldu. Öğretim üyeliği gereği hazırladığı Arapça öğretimi ve din bilgisi alanındaki yardımcı ders kitaplarından ayrı olarak basılmış çok sayıda eseri vardır. Dinî, mesleki ve kültürel alanlarda telif, tercüme ve sadeleştirme çalışmaları; birçok dergide yayımlanmış fikir yazıları; çeşitli ilmi toplantılarda din eğitimi ağırlıklı olarak sunulmuş tebliğleri bulunmaktadır. "Kur'an Okumayı Öğreniyorum" isimli çalışması, Kur'an elifbasi alanında yayımlanmış en fazla kabul gören ve özgün olarak nitelenen eserlerden birisidir. Atatürk'ün 100. doğum yılı münasebetiyle hazırladığı "Atatürk ve Din Eğitimi" isimli eseri ise din eğitimi ve din hizmetleri alanlarında, konuya müspet istikamette farklı bir yaklaşımı temsil eden değerli bir çalışmadır.

ŞEBBENDERZÂDE FİLİBELİ
AHMED HİLMİ ve A'MÂK-I HAYAL

Şebbenderzâde Ahmed Hilmi 1865-1913 yılları arasında yaşamıştır. Aslen Filibeli'dir. Tahsilini İstanbul'da yapmıştır. Şark ve Garp kültürüne hakkıyla vâkıf, büyük bir ilim ve fikir adamımızdır. Hayatı, zengin bir neşir faaliyeti ve fikir mücadeleleri ile geçmiştir. Hayata gözlerini yumduğu zaman arkasında dinî, içtimaî, felsefî, tarihî ve tasavvufî konularda te'lif ettiği on beş civarında eser ve çeşitli konularda çok sayıda makale bırakmıştır.

A'MÂK-I HAYAL, müellifin "Hakikat" konusundaki kanaatini dile getiren ve daha çok "vahdet-i vücûd" fikrinin hâkim olduğu tasavvufî ve ahlâkî bir romandır. Aslında "Hayalin Derinlikleri" manasına gelen, fakat dilimizde daha yaygın bir tabir olması ve eserin mahiyetine daha uygun düşmesi itibariyle, ismini "Hayal Âlemi" diye sadeleştirdiğimiz "**A'MÂK-I HAYAL**" isimli bu romanda, hakikate susamış bir ruhun, onu aramak için manevî âlemlerde yaptığı seyahatler anlatılmaktadır.

A'MÂK-I HAYAL, ilk defa 1926 yılında eski harflerle, 1958 ve 1971 yıllarında da yeni harflerle olmak üzere bugüne kadar üç defa neşredildi. Eser, yazıldığı yıllara nisbetle oldukça sade sayılabilecek bir dil ile

kaleme alınmış olmakla beraber orijinal şekli ile artık bugünkü neslin anlayabileceği seviyenin çok üstünde kalmış bulunmaktadır. Hâlbuki muhterem müellifin de önsözde belirttiği gibi, bu kitap hakikat düşüncesi ile dolu vicdanların, âkıbetle ilgili bahisleri seven insanların zevkle ve tekrar tekrar okuyabilecekleri bir eserdir. Nitekim 1958 yılında yeni harflerle yapılan ilk baskısında yer yer sadeleştirme yapılmış, ancak bu sadeleştirme, eserin bugünkü nesillerce anlaşılmasını sağlayacak çapta olmamıştır. Üstelik eski harflerden yeni harflere nakledilirken, ilk baskısındaki matbaa hatalarının da tesiri ile, pek çok yerlerde manayı bozacak derecede yanlışlıklar yapılmış, böylece eser daha da anlaşılmaz hâle geldiği gibi aslını da tamamen kaybetmiştir. Buna bazı örnekler verelim:

Yeni harflerle yapılan ilk baskının dokuzuncu sayfasının sekizinci satırında birbirinden virgüllerle ayrılan ve sanki dört ayrı adamın ismi imiş gibi zannedilen “Buda, Gavta, Maşa, Kayamuni” kelimeleri yer almaktadır. Bu kelimelerin aslı “Buda Gôtama Sakya Muni” olup Budizm’in kurucusu olarak bilinen tarihî bir şahsiyetin adıdır. Aynı isim on yedinci sayfanın alttan altıncı satırında bu defa daha değişik bir şekilde ve yine yanlış olarak “Budağav, Sama Şakyamoni” olarak okunmuştur. On birinci sayfanın alttan dördüncü satırında ve daha sonraki sayfalarda “şakşafa” diye, hiç manası olmayan ve lügatlarımızda da bulunmayan bir kelime yer almaktadır. Bu kelimenin de aslı “konuşmak” ve “ağzını açmak” manasına gelen “şakk-ı şefe”dir. Buda dininin ana prensiplerinden birini ifade eden “Nirvana” kelimesi, on beşinci sayfanın başında, ilk baskıdaki tertip hatasının

da tesiri ile, hiçbir mana ifade etmeyen “Neborna, Ni-yorna” diye okunmuş ve öyle yazılmıştır. On dokuzuncu sayfadaki şiirin iki satır üstünde “sabah-ı münkir” diye bir tamlama vardır. Bunun da aslı “nahoš çağlık” demek olan “sıyâh-ı münker”dir. Otuz beşinci sayfada, dördüncü paragrafın ilk satırında “o gece” diye okunan kısmın aslı “o gece” değil, “önce”dir. Kırk sekizinci sayfada ilk paragrafın sonuna doğru, hiçbir mana ifade etmediği hâlde “birer remgâh” diye okunan kısmın aslı “bir rezmgâh” olup “harp meydanı” manasına gelmektedir. Misalleri çoğaltmak mümkün olmakla beraber, bir fikir vermeye kâfi geleceğinden, bu kadarla iktifa ediyoruz.

1971 yılında yeni harflerle yapılan ikinci baskıda da, muhtemelen eserin aslına müracaat edilmediği ve yeni harflerle yapılan 1958 baskısı esas alındığı için, bu ve benzeri hatalar aynen tekerrür etmiştir.

Bu durum karşısında bu kıymetli eseri yeniden neşretmeyi, bunu yaparken de istifadeyi umumileştirmek için, geniş çapta sadeleştirme cihetine gitmeyi ve lüzumlu yerlerde dipnotlar koymayı faydalı gördük. Yine aynı düşünce ile, kitapta yer alan şiirleri izahlı olarak nesre çevirdik.

Sadeleştirme işini bitirdikten sonra bu yeni şeklin aslının yerine geçmemesi ve eserin orijinalinin unutulmaması, arzu edenlerin de eseri aslından okuyabilmelerini sağlamak için kitabın aslını, sadece matbaa hatası olduğu belli olan yerlerini tashih ederek, yeniden neşretmeyi bir vicdan borcu bildik.

İşte elimizde olan şu kitap, birincisi sadeleştirilmiş şekli, ikincisi de kitabın aslı olmak üzere iki kitaptan meydana gelmektedir. Böylece sadeleştirilmiş kısmında

nesre çevrilen şiirlerin manzum şekli de kitabın aslında yer almış bulunmaktadır.

Bu teşebbüsümüzle, kıymetli bir eser olan A‘MÂK-I HAYAL’i unutulup gitmekten kurtardığımızı ve okuyucularımıza faydalı bir hizmette bulunduğumuza inanıyoruz.

Ahmet Gürtaş

BİRKAÇ SÖZ

Bu kitabı, “hakikat” düşüncesi ile dolu olan vicdanlar, “âkıbet”le ilgili bahisleri seven insanlar zevkle okuyabilirler. Bir asırdır bu muhit ve bu millet hayli Râciler yetiştirdi ve daha birçokları yetişecektir.

Okuyucularımıza takdim ettiğimiz bu hikâyeler (acaba hikâye mi?!) teveccühe mazhar olursa kendimizi bah-tiyar sayarız; çünkü bu hikâyelere rağbet, ciddi konulara teveccüh gösterme manasını taşıyacaktır; bu ise, okuyucularımızdan uzak görülemez. Bu muhterem millette, “hakikat” düşüncesi ile yüklü binlerce hassas yürek olduğunu dost ve düşmana ispat etmiştir.

A'MÂK-I HAYAL (Râci'nin hatıraları)

AYNALI BABA İLE BULUŞMA

(.....) şehri, Türkiye vilâyetlerinin en büyük ve en güzel şehirlerinden biridir. Ben birkaç vakit bu şehirde, şehrin ortasında bulunan bir mahallede oturuyordum. Hükûmet konağı ile evim arasındaki yollarda nazar-ı dikkati çeken pek çok şey vardı. Köhne evler, her biri mihnet ve sefalet yuvası olan nice viraneler, geçilmez sokaklar, murdar caddeler... vs. lâkin hakikaten dikkat çekici olan, evime yakın bir eski kabristan idi.

Bu kabristanın etrafı, pek sağlam ve sanatkârane yapılmış duvarlarla çevrilmişti. Duvarda, onar metre ara ile açılmış pencerelere takılmış tunç parmaklıklar cidden takdire değer idi. Kabristanın kapısı, sonradan takılmış bir tahta parçasıydı. Eski kapısının, zamanın akışına dayanamayarak mahvolduğu anlaşılıyordu.

Bu kabristan, yalnız birçok hatıra ve cesetlerin gömüldüğü yer değil, birçok değerli eserlerin de hazinesi idi. Pencerelerden görüldüğüne göre orada, mezar taşlarında eski hattatlarımızın eşsiz kalemlerinden çıkmış nice yazılar vardı. Bu yazılar şiir ve edebiyat açısından dahi önem taşıdıklarına hükmedilebilirdi.

Taşların tepesindeki kavuklar, külâhlar, taçlar tarih açısından tetkike değerdi. Çoktan beri terk edilmiş olan kabristandaki bu şeyler, korkulu bir letâfet veriyordu. İnsan boyu uzunluğunda otlar, ölü kokusu yaydığı zannedilen baldıranlar bahardan itibaren kabristanı kaplıyordu. Hiç şüphe edilemeyeceği üzere, şimdi şehrin ortasında kalmış olan bu kabristan vaktiyle şehrin bir kenarında idi. Sonra şehir büyümüş, kabristan ortada kalmıştı.

Ben her gün bu kabristanın önünden geçiyor, her geçtikçe orasını ziyaret arzusunu da gönlümden geçiriyordum. Lâkin bizim gibi kıymetli vakitlerinin bir kısmını geçim teminine, diğer kısmını zevk ve eğlenceye ayırmış gençlerin kabirlerle uğraşmaya vakti mi olur?

İşte ben de o vakit, vaktimi boş şeylerle geçirir bir genç idim. Söylediğim gibi, bu mezarlığın her gün önünden geçtiğim hâlde, yalnız duvarının intizam ve sağlamlığını takdir etmeye bir dakika feda ederdim.

İlk durumumla son durumum arasındaki zıtlığı anlatabilmek için, kendi hakkımda birkaç söz söylemek gerekiyor:

Dinine bağlı ve pek iyi bir annenin eksiksiz titizliği ile geçen çocukluğum, bende sökülmez bir din duygusu ve yıkılmaz bir ahlâk anlayışı bırakmıştı. Daha sonra mükemmel bir tahsil gördüm. Haddinden fazla zeki olduğumdan, bize verilen bilgilerde arkadaşlarımdan üstün idim.

Pek çok gençlerimiz gibi, mektepten çıkar çıkmaz kitapları unutulma köşesine atacak yerde, malumatı genişletmeye mektepten sonra başladım. Az çok bir fikir sahibi olmadığım hemen hiçbir şey kalmadı. Billhassa, emsalim gibi dinî ilimlerden yüz çevirmeyerek hem zâhir ve hem de bâtın kısımlarından nasibimi aldım. İşte bu malumat yığınının altında bir gün vicdanımı incelediğim

vakit, son derece hayretle, garip bir karışım kesildiğimi fark ettim. Ben küfür ile imandan, ikrar ile inkârdan, tasdik ile şüpheden mürekkep bir şey olmuşum. Kalp ile inkâr ettiğimi akıl ile tasdik eder, akıl ile reddettiğimi kalp ile kabul ederdim.

Velhasıl, şüphe denilen ejderha vücudumu sarmıştı. Bir fikri, ne kadar sağlam esaslarla sağlamlaştırsam, şüphe ejderhası bir sarsışta yıkıyordu. Bari kat'î inkâr-la, hiç olmazsa, bir noktada kalabilir miydim? Ne gezer! İnkâr başka şey, şüphe yine başka!

Şüphe ejderhası her kat'î fikrin düşmanı idi. İster ikrar olsun, ister inkâr olsun, uydurma veya kat'î bir şey kabul etmiyordu. Şimdi hayat sahnelerini, fikrin dış âleme aksetmesi diye kabul edersek müthiş bir azapta, dayanılmaz bir cehennem içinde kaldığım anlaşılır.

Herkes için pek tabii olan şeyler benim için başka bir şekil alıyordu. Bu durumlar sebebiyle aşkta da, geçimde de talihsiz idim. Galiba insandan kaçan bir kimse olmuşum. Bu dayanılmaz ahval içinde yalnız bir parça rahatı, kendimden geçme ve sarhoşluk hâlinde bulurdum. Devamlı içki içmekle vücudum silinip yok olma yolunu tutmuştu.

Bir gün bütün manevî kuvvetimi kullanarak kendimi sarhoşluktan kurtardım. Yeniden şüphe ejderhasını öldürecek deliller bulabilmek ümidi ile tahsil ve tetkike koyuldum. Bir kere daha, bâtinî ilimlerle meşgul ve büyük şöhret sahibi kimselere müracaata başladım. Bunların içinde pek faziletli, pek salih kimselere tesadüf ettim. Ne çare ki, bunların ilim ve delilleri bence insanlığın çocukluk çağında icat ettiği hayal ve masallardan başka bir şey değildi. Beni, düştüğüm uçurumdan kurtarmak için bütün bilgilerimi çürütüp silecek ve varlığı söylenen

A‘MÂK-I HAYAL
Râci'nin Hâtıraları

Şehbenderzâde Filibeli
AHMED HİLMİ

Eserin 1926 yılında eski harflerle neşredilen ilk baskısı esas alınarak yeni harflere çevrilmiş şeklidir.

BİR KAÇ SÖZ

Bu kitabı, endîşe-i hakikatle me'lûf vicdanlar, mebâhis-i nihâiyeyi seven insanlar zevkle okuyabilirler. Bir asırdır bu muhit ve bu millet hayli Râciler yetiştirdi ve daha birçokları yetişecektir.

Kâri'lerimize takdim ettiğimiz bu hikâyeler (acaba hikâyeye mi?) mazhar-ı teveccüh olursa kendimizi bah-tiyar sayarız. Çünkü bu hikâyeye râğbet, ciddiyyâta ızhâr-ı teveccüh manasını mutazammındır. Bu ise kâri'lerimizden istib'âd edilemez. Bu muhterem millette endîşe-i hakikatle teessür-yâb binlerce hassâs yürek mevcut olduğunu yâr ve ağıâra ispat etmiştir.

A‘MÂK-I HAYAL

Râci'nin Hâtırâtı

AYNALI BABA İLE MÛLÂKAT

(.....) şehri, Türkiye memâlikinin en büyük ve en güzel şehirlerinden biridir. Ben birkaç vakittir bu şehirde, şehrin ortasında kâin bir mahallede sâkin oluyordum. Hükûmet konağı ile evim arasındaki yollarda nazar-ı dikkati celbeden pek çok şey var idi. Köhne hâneler, her biri âşiyâne-i mihnet ve sefâlet olan nice virâneler, geçilmez, sokaklar, murdar caddeler... ilâ âhiritih.

Lâkin hakikaten câlib-i dikkat olan, hâneme yakın bir eski kabristan idi. Bu makberenin etrafı pek metîn ve san'atkârâne yapılmış duvar ile çevrilmişti. Duvarda onar metre fâsıla ile açılmış pencerelele takılmış tunç parmaklıklar cidden şâyân-ı takdir idi. Makberenin kapısı sonradan takılmış bir tahta parçası idi. Eski kapısının tasârîf-i eyyâma mukavemet edemiyerek mahvolduğu anlaşılıyordu. Bu kabristan yalnız birçok hâtırât ve ecsâdın medfeni değil, birçok enâfis-i âsârın da mahzeni idi. Pencerelelerden görüldüğüne göre, orada mezar taşlarında eski hattâtlarımızın kalem-i icâzkârından çıkmış nice yazılar vardı. Bu yazılar şiir ve edeb nokta-i nazarı

ile dahi hâiz-i ehemmiyet olduğuna hükmedilebilirdi. Taşların tepesindeki kavuklar, külâhlar, tâclar tarih nokta-i nazarından şâyân-ı tedkik idi. Çoktan beri metrûk olan kabristandaki korkulu bir letâfet veriyordu. İnsan boyu uzunluğunda otlar, ölü kokusu neşrettiği zannedilen baldıranlar bahardan itibaren kabristanı kaplıyordu. Hiç şüphe edilemeyeceği üzere, şimdi şehrin vasatında kalmış olan bu makber, vaktiyle şehrin bir kenarında idi. Sonra şehir büyümüş, kabristan ortada kalmıştı.

Ben her gün bu kabristanın önünden geçiyor, her geçtikçe orasını ziyaret arzusunu da gönlümden geçiriyordum. Lâkin bizim gibi, vakt-i kıymetdârının bir kısmını tedârik-i maîşete, diğer kısmını zevk-u sefâhete hasretmiş gençlerin makberelerle iştiğâle vakti mi olur! İşte ben de o vakit, vaktimi mâlâyânî ile imrâr eder bir genç idim. Söylediğim gibi, bu mezarlığın her gün önünden geçtiğim hâlde, yalnız duvarının intizam ve metânetini tahsine bir dakika feda ederdim.

Ahvâl-i evveliyem ile ahvâl-i ahirem arasındaki tezâdi ifhâm edebilmek için kendi hakkımda birkaç söz söylemek icabediyor. Mütedeyyine ve pek iyi bir vâlidenin ihtimâm-ı tammiyle geçen çocukluğum, bende sökölmez bir hiss-i dinî ve yıkılmaz bir düstûr-ı ahlâkî bırakmıştı. Muahharan mükemmel bir tahsil gördüm. Fevkalhad zeki olduğumdan, bize mütedâir ma'lûmâtta akrânıma fâik idim. Ekseri gençlerimiz gibi, mektebden çıkar çıkmaz kitabları peygûle-i nisyâna atacak yerde tevsî-i ma'lûmâta mektebden sonra başladım. Az çok bir fikir peydâ etmediğim hemen hiçbir şey kalmadı. Bâhusûs emsâlim gibi ulûm-ı diniyyeden istiğnâ etmeyerek hem cihet-i zâhiriyyede ve hem de aksâm-ı bâtiniyyede behredâr oldum. İşte bu ma'lûmât yığınının altında bir gün

vicdanımı tahlil ettiğim vakit, kemâl-i hayretle garib bir halita kesildiğimi fark ettim. Ben küfür ile imandan, ıkrâr ile inkârdan, tasdîk ile reybden mürekkem bir şey olmuşum. Kalben inkâr ettiğimi aklen tasîk eder, aklen reddettiğimi kalben kabul ederdim. Velhâsıl reybden denilen ejderha vücudumu sarmıştı. Bir fikri, ne kadar metîn esaslarla tahkîm etsem, ejderhây-ı reybden bir sarsışta yıkılıyordu. Bari inkâr-ı kat'î ile, hiç olmazsa, rahat bir noktada kalabilir miydim? Ne gezer! İnkâr başka şey, reybden yine başka! Ejderhây-ı reybden, her fikr-i kat'înin düşmanı idi. İster ıkrâr olsun, ister inkâr olsun, mevzû' ve müsbet bir şey kabul etmiyordu. İmdi elvâh-ı hayâtiyyeyi, fikrin in'ikâsât-ı vücûdiyyesi diye kabul edersek, müthiş bir azâbda, tâkat-fersâ bir dûzah içinde kaldığım anlaşılır. Herkes için pek tabîî olan şeyler, benim için başka bir şekil alıyordu. Bu ahvâl sâikasıyla aşkta da, maîşette de bedbaht idim. Galiba merdüm-girîz olmuşum.

Bu tâkat-fersâ ahvâl içinde, yalnız bir parça rahatı hâl-i gaşy-ü mestîde bulurdum. Daimi işretle, vücudum şehrâh-ı mahv-u nâbûdîyi tutmuştu. Bir gün tekmil kuvve-i ma'neviyyemi isti'mâl ederek kendimi bihûşîden kurtardım. Yeniden, ejderhây-ı reybi öldürecek berâhîn bulabilmek ümidi ile tahsil ve tetkike koyuldum. Bir kerre daha, ulûm-ı bâtınıyye ile müştâğil ve şöhret-i kâmile sahibi zevâta müracaata başladım. Bunların içinde pek fâzıl, pek sâlih insanlara tesadüf ettim. Ne çare ki, bunların ulûmu ve delâîli, bence tufûliyyet-i beşeriyyenin îcâd-kerdesi olan hayâlât ve esâtîrden başka bir şey değildi. Beni, düştüğüm girîveden kurtarmak için tekmil ma'lûmâtımı cerh ve mahvedecek ve iddia edilen hakayıkı re'ye'l-ayn gösterecek biri lâzımdı. Böylesine tesadüf etmedim.